

GİRİTLİ BİR KADIN BEKTAŞI: “TAÇLI KADIN DERVİŞ” MÜYESSER BACI ÖRNEĞİ

A CRETAN WOMAN BEKTASHI: “THE CROWNED DERVISH” THE EXAMPLE OF MÜYESSER BACI

Dr. Özcan ABAYLI

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, ozcanabayli@live.com
Aydın / Türkiye

ORCID:0000-0002-5028-7594

ÖZET

Kültürel kimlik ve inançlar kadının sosyo-kültürel hayattaki konumunu belirleyen en önemli unsurların başında gelmekte ve dolayısıyla günümüz toplumlarının kadına olan bakış açısı bu tarihsel argümanlar çerçevesinde şekillenmektedir. Ailede olduğu gibi toplumun en temel ögesi olan kadınların sosyal hak ve özgürlüklerinin kullanımı toplumların gelişmişlik düzeyiyle orantılı olarak artmakta ya da Taliban örneğinde olduğu gibi aşırı kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Türklerin tarihinde ise Orta Asya kaynaklı kadın algısı gerek İslam öncesi gerekse İslamiyet’in kabulünden günümüze kadar olan dönemde yüceltilerek saygınlığını korumuştur. Bu makalede Müslüman Türk topluluklarından biri olan Bektaşiliğin özelinde kadın dervişler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Türklerde kadın, İslam ve Kadın, Bektaşilikte kadın, Kadın Derviş

ABSTRACT

Cultural identity and beliefs are one of the most important factors that determine the position of women in socio-cultural life, and therefore, the perspective of today's societies towards women is shaped within the framework of these historical arguments. As in the family, the use of social rights and freedoms of women, which is the most basic element of society, is increased in proportion to the level of development of societies or is exposed to extreme restrictions, as in the case of the Taliban. In the history of the Turks, the perception of women originating from Central Asia has preserved its dignity by being glorified both before Islam and in the period from the acceptance of Islam through the present. This article discusses the women dervishes in Bektashism, which is one of the Muslim Turkish communities.

Keywords: Women, Turkish women, Islam and Women, Women in Bektashism, The crowned dervish.

1. GİRİŞ

Kültür birey ve toplumun hafızalarında iz bırakan bir yaşam biçimidir. Bu anlamda kültür insanın belleğinde oluşan birikimlerin tamamı olarak tanımlanabilir. Bireyin aileden başlayarak bir ömür boyu sosyal ilişkileri vasıtasıyla kazandığı tecrübeler bireysel kimliğin oluşumuna katkı sağlar.

Dolayısıyla toplum içinde bireyin üstlendiği sorumluluklar ortak kimliğin oluşum sürecinin önünü açarak kültürel kimliğin bir başka ifadeyle insan varlığının temel yapısını, yani indirgenemez temel koşullarını oluşturur. Buna göre kültürel kimlik bir kültüre katılımın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesidir (Assmann, 2015: 143). Toplumsal varoluş ise değişen yaşam koşulları çerçevesinde kültürel kimliklerin canlılığının korunarak yeniden inşasıyla mümkün olur. Kültürel kimliklerin sürekliliğinde dilin yanı sıra ortak bilincin oluşmasında ritüellerin önemli katkıları olmuştur. İnanç olarak kabul gören bu geleneksel davranış biçimleri toplumlar tarafından kutsallaştırılarak kültürel aktarımın devamına katkı sağlarken tekrarlanan semboller aracılığıyla insanın yaşadığı dünyayı deneyimleyerek algılamasına yardımcı olur. Ritüel aynı zamanda gündelik hayatta hiyerarşik yapıları göz ardı ederek toplumsal sınıflandırmanın önüne geçer. İslam öncesi Türk topluluklarında kadınlar da ritüellerde görev almışlar ve Tobaların ilk dönemlerinde devletin dinsel törenlerini yönetmişlerdir (Bozkurt, 1995: 33). Bu anlamda Orta Asya'nın kadim topluluklarından biri olan Türklerin Altay Dağlarının derinliklerinden başlayıp Anadolu'ya varışlarıyla sonuçlanan büyük göçleri sosyo-kültürel süreç açısından oldukça önemlidir. Türk toplumunda kadın kültürel aktarımın en önemli taşıyıcı unsurlarından biri olarak toplumsal yaşamın tüm safhalarında yer alır. Türkler tarihleri boyunca kadına değer vermekle kalmamış onu sosyal ve siyasi hayatın en önemli karar vericisi olarak saygın bir konuma taşımıştır. Göçebe hayatın kahramanı olan kadın zaman içerisinde devlet yönetiminde de önemli görevler almıştır. Sözlü ve yazılı Türk kültürünü oluşturan edebi eserlerde toplum içinde kadına verilen değeri görmek mümkündür. Eski Türk destanlarında kadın ilahi bir varlık olarak görülür ve onlara tanrısal özellikler bahşedilirdi (Serdaroğlu, 1992: 40). Özellikle İslam öncesi Türklerin dini ritüellerinde kadın kamlar tanrılarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine sahip tanrıların seçtiği kişiler olarak önemli görevlerde de bulunmuşlardır (İnan, 1976: 54-55). Türk kültüründe kadın başta aile olmak üzere toplumsal yapının gelişimine her alanda katkı sağlamaktan geri kalmamıştır. Türk hakanları ve beyleri eşlerine hatun unvanı vermek suretiyle siyasi konular da dahil olmak üzere onların söz sahibi olmaları sağlanmış hakan adına anlaşmalara imza koyabilmişlerdir (Eroğlu, 2016: 447). Türklerdeki kadın-erkek eşitliği belirli toplumsal alanlarla kısıtlı kalmamış savaş meydanlarında da kendisini göstererek o çağın ideal erkek tipi olan Alpler gibi ata binip silah kuşanarak düşmanla dövüşmüşlerdir (Noyan, 1987: 92). Ancak İslam öncesi Türk topluluklarında kadınların sahip olduğu kazanımları başka coğrafyalarda görmek pek de mümkün olmamıştır. Örneğin Türklerde kadın mülk edinme hakkına sahip iken Çin'de kadının kendine ait hiçbir mülkiyet hakkı olmamış kızlar ve kadınlar en zor işlerde çalıştırılmışlardır (İzgi, 1975:158). İslam öncesi Arap coğrafyasında kadının sosyal haklarından ve statüsünden bahsetmek adeta olanaksızdır. İslam sonrası kadının toplumda etkin ve onurlu kılınmasında Kur'an'ı Kerim (Âl-i İmran 195) kadını bir insan olarak mükellef saymış, yapacağı iyi ve kötü işlerin sorumluluğunun kendisine ait olacağını bildirmek suretiyle ona tam bir kişilik kazandırmıştır (Savaş, 1998: 97-101). Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim kadına toplumsal yaşamın her alanında gerek ekonomik gerekse düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında devrim niteliğinde köklü değişiklikler getirerek haklarını koruma altına almıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrası Hoca Ahmet Yesevî tarafından ilk Türk tarikatı olarak kurulan Yesevîlik'te de kadına değer verilmiştir. Ancak hocanın meclisinde örtüsüz kadın ve erkeklerin birlikte zikre karışmaları asıllık iftiralara yol açmış ve konu şeriat hükümleri çerçevesinde tahkik ettirilmiştir. Nitekim bu iftiralar karşısında Hoca Ahmet Yesevî "Eğer erkek ve kadın bir ehl-i hak meclisine birleşerek beraber zikirle ibadete devam etseler bile Hak Ta'âlâ, onların kalplerindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeye muktedir" (Köprülü, 1976: 33-34) ifadesiyle Allah katında kadın ve erkek eşitliğine vurgu yaparak Anadolu'da şekillenen tasavvuf düşüncesinin eyleme dönüştürülmesinin en güzel örneğini vermiştir. Türk tarihi boyunca kadının aileden başlayarak devlet kademelerinde dahil olmak üzere önemli makamlarda bulunmak suretiyle elde ettiği kazanımlara asırlar öncesinde sahip olması, günümüz evrensel kadın hakları çerçevesinde bu süreci bizim açımızdan daha da değerli kılmaktadır.

Dolayısıyla köklerini eski Türk atalar kültürünün bir uzantısı olan şamanlıktan alan ve İslamiyet'in kabulünden sonra tasavvuf tarihi içerisinde şekillenen kadına dair sosyo-kültürel değerlerin günümüz Müyesser Bacı örneğinde olduğu gibi geleneğin devamına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı: Müslüman Türk topluluklarından biri olan Bektaşî inanç pratiklerindeki “kadın derviş” karakteristiklerinin ve işlevlerinin güncel veri ve bulgular eşliğinde değerlendirilerek bu zengin kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi: Toplum ve birey ilişkilerinde gerçek yaşamdan elde edilen bilgilerin güvenilir kaynaklardan oluşması araştırmanın sağlıklı yürütülmesi bakımından oldukça önemlidir. Alan araştırmalarında kullanılan yöntem ve tekniklerinden biri olan “Örnek olay” metodundan yararlanmak suretiyle kültürel topluluğun sosyal ve dini pratikleri objektif gözlemlerle duysal ve görsel olarak kayıt altına alınarak araştırmanın ilk aşaması oluşturulmuş, çalışmanın son bölümünde saha çalışmaları kapsamında elde edilen veri ve bulgular analiz edilerek araştırmanın sonuç bölümüne yansıtılmıştır.

3. BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE KADIN DERVİŞLER

Tarih boyunca yeni kurulan yerleşim merkezlerindeki ticari, dini ve sanatsal faaliyetler bu bölgeleri birer çekim merkezine dönüştürerek toplulukların birbirleriyle olan etkileşimlerinin önünü açmış ve kültürel zenginliğin artmasına katkı sağlamıştır. Türk toplulukları da İslâm öncesi Şamanist kökenli farklı inanç motiflerini, Anadolu'nun binlerce yıllık kültürel zenginliği ile harmanlayarak senkretik bir sufi anlayışın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Türklerin yaşadıkları bölgelerde dinlerinin yanı sıra onların kültürel hayatlarına etki eden diğer unsurları da bu süreçte göz önünde bulundurmamak gerekir. Toplumsal varoluşun en temel yapısını oluşturan kadının Orta Asya kültürü içerisindeki konumu gerek inanç gerekse gündelik yaşam bağlamında zengin bir birikime sahiptir. Yaşanılan coğrafyanın getirdiği zorluklar kadın ve erkeğin bir arada yaşam tecrübelerinin toplumsal yansımaları karşımıza eşit kazanımlar olarak çıkmaktadır. Kadın ve erkek hayatı beraber idare eden meşveret “kengeş” ile yönetilen bir düşüncenin iki unsuru olarak toplum içerisinde birlikte konumlandırılmıştır (Baharlı, 2021: 342). Anadolu İslam'ının bir yorumu olan Bektaşî kültüründe yaratandan ötürü yaratılana duyulan hoşgörü inancı kadını farklılıklarından dolayı ötekileştirilmeyen onu yücelten evrensel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bektaşî kadınları Aşık Paşazade'nin de ifade ettiği gibi Bâciyânî Rûm olarak adlandırılan sosyal yapılanmalar içinde ifade özgürlüğüne sahip olarak mücadelelerini sürdürmüştür. Hacı Bektaş'ın manevi kızı Hatun Anaya tasavvuf öğretisini ve kerametlerini emanet etmesi de bu dönemde Türkmen kadınlarının yüksek sosyal konumunu bir kez daha göstermektedir (Melikof, 2010:102-150). Türk kültürü içerisinde önemli bir makamın temsilcisi olarak kadını kutsallaştıran kadın derviş geleneğinin esin kaynaklarının İslam öncesi inançların bir sentezi olarakta görmek mümkündür. Ayini bu fikir hareketinin kökenlerini Mevlana Hüsâm oğlu Mustafa'nın “Risâetü'z-Zevkiyye'sine atıf yaparak Âdem aleyhisselâm'a kadar dayandırır (Ayini, 2017: 23-24). İbn Batuta da seyahatnamesinde kadın dervişlerin faaliyetlerinden bahsetmiştir. Doğan Tanırcan Baba erenlerde bu faaliyetler arasında Halifebaba Turgut Koca erkanından edindiği öğretilere göre Atasagun geleneğinin devamı olarak Bektaşî erkanlarında erkeğin yapması gerekenlerin dışında kadınlarla ilgili hizmetlerin bulunduğunu, bütün bu hizmetleri ve dervişleri yönlendirecek tecrübe sahibi Hatimul Fukara olmuş kadınlara Atasagun derviş denildiğini bunların aynı zamanda ebelik gibi tedavi amaçlı görev yapan bacılar olduğunu aktarmaktadır. Mahmut Kaşgari'de Atasagun kelimesini hekim masında kullanmıştır (Köprülü, 1976: 136).

Ayrıca Bulgaristan'ın Mestanlı bölgesinde türbesi bulunan iki kadının "İsman Baba ve Rukiye Baba" olarak tanımlanması Bektaşî inancında kadınların dervişlik yapmakla kalmayıp tekkelerin şeyhi konumuna kadar yükselebildiklerini göstermektedir (Bahadır, 2002: 238). Görüldüğü üzere Bektaşî kültüründe kadına karşı cinsiyetçi bir yaklaşımda bulunulmamış kadın ve erkek sadece insan olarak görülmüştür. İnsanı merkezine koyan bu düşünce kadını değersizleştirip söz hakkı dahi tanımayan zihniyetlerin tersine günümüz evrensel insan hakları kapsamında saygınlığına katkı sağlamıştır. Bunun en güzel örneğini "Taçlı Kadın Derviş" Müyesser Bacıda görmek mümkündür. Müyesser Bacı hayatı boyunca hem ailesi hemde Bektaşîlik içerisinde örnek bir kadın olmuştur. Bektaşî felsefesini öncelikle kendi yaşamının bir düsturu olarak benimsemiş insana dair hiçbir ayrımcılık yapmadan bila istisna severek değer vermiştir. Misafir ağırlamaktan asla yüksünmemiş, sofrasını her daim kimseden esirgememiş, Baba, Halifebaba, Dede baba olmak üzere yol büyüklerinin hizmetinde, erkan ve sohbetlerinde bulunmuştur. Sesinin ve ruhunun güzelliği onu muhabbetlerin aranan bir siması haline getirmiştir. Özellikle mübadil Bektaşîlerin erkanlarında rumca nefesleri, manileri ve hikayeleri dile getirmek suretiyle yüz bir yıllık yaşamı boyunca sahip olduğu kültürel birikimlerini geleneğin bir temsilcisi olarak başta Girit Bektaşîleri olmak üzere kuşaklar arası sözlü kültürün aktarımında büyük katkılar sağlamıştır. Yesevî-Bektaşî düşüncesinin uygulayıcısı olmanın yanı sıra tarihsel ve kaynak kişi olması bakımından günümüz Bektaşîliğinde ayrı bir öneme sahiptir. Vefatından hemen önce yapılan görüşmelerle kaybolmakta olan kültürel kimliğe ilişkin bulgular kayıt altına alınarak belgelenmeye çalışılmıştır.

4. GÖRÜŞME VE BETİMLEMELER

Kaynak kişi: Taçlı Kadın Derviş: Müyesser Bacı (1921-2022)

Araştırmacı: Özcan ABAYLI

Tarih/Saat : 28.10.2021- 03.07.2022

Yer : İzmir, Urla, Zeytin Alanı.

4. 1. Taçlı Kadın Derviş: Müyesser Bacı Örneği

Bektaşî kültürü içerisinde yaşamış ve Giritli Bektaşîlerin son kuşak temsilcilerinden biri olan Müyesser Bacı 17 Mart 1921 Girit Kandiye'de doğmuştur. Annesi Kandiye doğumlu muallime Diraet Soysal hanım, Babası Kandiye doğumlu Mustafa Turabi Baba (1868-1941) ise Girit'te Cafer Sadık Baba'dan nasip aldıktan sonra Turgutlu'daki Ali Rıza Babadan icazet alarak Menemen Kasımpaşa Bektaşî dergahı postnişini olarak faaliyetlerini yürütmüştür. Dedesi Cemalaki Girit Yeni cami küçük çarşı mevkiinde zeytin, zeytin yağı ve ipek kumaş ticareti yaparken anneannesi Pembe hanım ipek dokumacıdır. Muallime Diraet Hanımın tercümanlık yaptığı Kırzade adlı gemi ile Türkiye'ye gelerek kendilerine tahsis edilen Gemlik'teki konağa yerleştikten sonra 1927'de Gemlik balık pazarında ilk okula başlamış ardından bir yıl sonra 1928'de Söke'ye göçmüşlerdir. "Taçlı Kadın Derviş" geleneğinin son temsilcilerinden biri olan Müyesser Bacı Bektaşî edep ve erkanı üzerine ailesi tarafından yetiştirilmiş bir kadın olarak kendi ifadesiyle müşidini rüyasında görmesiyle 1943 yılı bir Nevruz günü eşi Hasan Tekir ile Kuşadalı Hüseyin Cevraki Baba'dan nasip aldıktan sonra Muhammed Ali yoluna canı gönülden bağlanarak Bektaşîliğe intisap etmiştir. Müşidinin verdiği ikrarı harfiyen 1958'e kadar noksansız idame ettirmiş Hüseyin Baba erenlerin hakka yürüyüşünden sonra vakit geçirmeden Doç. Dr. Salih Bedri Noyan Dede babaya arkasından İlhami Halifebabaya ve Nevruz Halifebaba'ya bağlanmıştır.

Müyesser Bacı muhip olarak mümkün olduğunca başta nasip aldığı Kuşadalı Hüseyin Cevraki Baba olmak üzere Dedebaba Bedri Noyan, Mustafa Eke Dedebaba, Ali Saka Dedebaba, Halife İlhami Baba (Teoman Güre), Halife Nevruz Akpınar olmak üzere mürşitlerinden başka diğer dergahlarda Halife Yunus Baba, Halife Turgut Koca Baba, Halife Ali Sümer Baba, Halife Haşim Baba, Halife Ercan Baba, Halife Ali Aydın Baba, Halife Fikri Baba, Giritli Salih Akdemir Baba, Ali Rıza Baba, Faiz Baba, Ali Balım Baba (Manisa)(İstanbul), Mustafa Eke Dedebaba, Tireli Hasan Balım Baba, İbrahim Taşkıran Baba, Eskişehir Mehmet Yılmaz Baba, İzmir Mehmet Okyay Baba, Küçük Turgut Baba, Abidin Baba, Sakallı Veli Baba, Muharrem Baba, Menemenli Mehmet Ali Baba, Doğan Tanırcan Baba, Şakir keçeli Baba, Kamber Baba gibi yol büyüklerinin meydanlarına katılmış, Hacı Bektaş'ta İlhami Halifebaba Baba Hanbağı Dergahı, Eskişehir Halife Mehmet Yılmaz Baba Dergahı, Tire'de Horasanlı Ali Baba Dergahı, Menemen Kasımpaşa Dergahı, Manisa Yeniköy Aslan Baba Dergahı, Manisa Cafer Baba Dergahı, Hamza Baba Dergahı, Bahri Baba Dergahı, Turgutlu Salih Baba Dergahı, Turgutlu Ali Rıza Baba Dergahı, Manisa Ali Balım Baba Kuşlubahçe dergahı, Aydın İncirliova Yunus Baba Dergahlarında hizmetlerde ve ziyaretlerde bulunmuştur. Hacıbektaş Hanbağı Dergahı Postnişini Halife İlhami Baba (Mürşidi) tarafından dervişlik erkanı yürütülen Müyesser Bacı derviş Tacı kuşandırılarak 2007 yılında dervişlik postu verildikten sonra yola olan hizmetlerinden ötürü "Taçlı Kadın Derviş" unvanı ile taltif edilmiştir. Bektaşilik yolunda erkan üzere iki kısımdan oluşan meydanlarda yürütülen ibadetlerin devamı olarak kurulan irfan sofralarında Baba "mürşit" erenler bir yandan canlarla birlikte yeni katılanlara edep ve erkandan bahsederek Bektaşiliğe dair aydınlatıcı bilgiler verirken bir yandan da huşu içinde icra edilen nefeslerin anlamları idrak edilmeye çalışılır. Müyesser Bacı'nın da musikiye olan kabiliyeti bu sohbet ve erkanlarda kendi bestelediği nefes, şiir ve nevruziyeleri canlarla paylaşma fırsatı vermiştir. Mürşidinin aktardığı irşat sürecinde kayıt altına aldığı Bedri Noyan Dedebaba' ya ithafen yazılmış akrostiş şiir, nevruziye ve nefesler daha önce hiç yayınlanmamış olup bu makalede örneklendirilmiştir. Tarihleri boyunca farklı coğrafyalara yerleşerek devletler kuran Türklerin ilişkide buldukları toplumların kültürleriyle etkileşim halinde olması başta giyim-kuşam olmak üzere sosyal yaşama dair pek çok alanda da değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Uygur sanatını yansıtan son dönem arkeolojik kazılarda ortaya çıkan eserler eski Türk giyiminin bazı özelliklerinin de saptanmasına olanak vermektedir. Buna göre kadın giysileri şalvar, cepken-üstlük, çok çeşitli ve süslü başlık olmak üzere üç kısımdan oluşur (Turan, 2019: 239). Ömür boyu süren bir yaşam biçimi olan Bektaşilikte taç, hırka, teslim taşı, kamberiye, teber gibi kutsal emanetler kültürel devamlılığın sürdürülmesi bakımından oldukça önemlidir. Günümüz erkanlarında dervişlik mertebesi alanlara libas iksa edilmek suretiyle bu sembollerin kullanımı devam etmektedir (Noyan, 1987: 208). Müyesser Bacı'nın vefatından önce yapılan görüşmelerde kendilerinin belge olarak sunduğu bu tarihsel fotoğrafların, Bektaşilik bağlamında sembolik değerlerinin olmasının yanı sıra ender rastlanan bir olgu olarak kadın dervişlerin taç takma ve giyim-kuşam kültürüne ilişkin görsel yeni bulguların içsel anlamlarının somut olarak yorumlanmasına imkanı vermektedir. Müyesser Bacı Bektaşilikteki belli başlı şartların kabul, muhabbet, rıza, hizmet ve gönül bağlamak olduğunu Tarikat hükümlerinin: marifet, sahavet, yakın, sıdk, tevekkül, tefekkür. Tarikat erkanının: ilim, hilm, sabır, şükür hüsnü halk, rıza, ihlas. Tarikat Livasının: Tövbe, teslim, züht, takva, kanat. Tarikat vaciplerinin: irade, havl, zikir, dünyayı terk, heva ve hevesi terk. Tarikat farzlarının: Uzlet, kanaat, kalp zenginliği, şevk, ihsan olduğundan bahsederek bir anlamda kendi yaşam felsefesini de ortaya koymaktadır. Müyesser Bacı diğer tarikatlardaki gibi Bektaşilikte de mürşidin elinden taç ve hırka giyilebildiğini, kemer, sancak, çerağ ve sofranın pir emanetleri olduğunu, Bektaşî geleneğinde taçın bir makamın sembolü olarak; imamı hakikat menzili, kelimeyi tekbir, kalbi pir, farzı muhabbet, sünneti hizmet, guslü yaramaz insanlardan uzak durmak, kilidi müşkülü hal etmek, hayatı pak tutup dirlik ile giymek, memali halk eline vermek, istivası süfli alemde ulvi aleme tahvil, canı başta görünmek, aslı dünyayı terk, fevzi cahillerden uzak kalmak gibi birçok özelliğinin bulunduğunu ifade etmiştir. Hz. Cafer'den rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed'e Cebrail'in getirdiği nurdan taç on iki dilimlidir.

Taç'taki on iki terek insanda bulunan on iki kötü huyu terke işarettir. Taç'ın kubbesinde on iki tereğin birleştiği yerde bulunan düğmeye "Hakikat noktası" denir ve Allah'ın birliğine işaret eder. Taç'ın lengleri dört kapıdır şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapısını temsil eder, kubbesi on iki burçtur. Kelimeyi tevhit ve kelimeyi şahadetin remzi olup, manası on iki imamdır. Giymekten murat, sünnet-i saniyeyi yerine getirmek ve hakkın sırrına ermek için kalbi zikre tahvil etmektir. Taç ilimdir, Tanrı sıfatıdır, bu sıfat ile sıfatlanmak gerekir. Nasip aldıktan sonra muhibbin yola hizmetleri dikkate alınarak dervişlik erkânı görülerek derviş olunabilir. Kadınlar da dervişlik taçı giyebilir. Kemer best ise kainatın ifadesidir. Bektaşî taçları Elifi, Horasani, Kalenderi, Ethemî ve Hüseyinî taçı olmak üzere tanımlanır. Genellikle Babalarda taçın çevresine sarılan yeşil destar Halife babaların sağ tarafından bir ucu taylasan olarak omuzuna kadar bırakılır. Müyesser Bacı nasip aldıklarında yeşil renkli omuzlarını örten baş örtüsü mürşit tarafından giydirilerek tekbirlenmiştir. Bu baş örtüsü ilk olarak nasip alırken daha sonra dervişlik aşamasında dervişlik erkânı ile yılda bir defa olan hizmet görme erkanlarında mürşit tarafından okunarak başa bağlanır. Müyesser Bacı'nın boynunda on iki hilal kenarlı olan teslim taşı on iki imamı sembolize eder ve Hacı Bektaş, ilçesinden çıkarılan oniks taşıdır. Bektaşî babası tarafından tekbirlenerek bir ip ile boyna bağlanır ve yola bağlılığın ifadesidir. Taşın asıldığı ip Hallacı Mansur'un dar ağacına asıldığı ipi, üstteki habbe Hatice validemizi, alttaki habbe Hz. Fatma validemizi, alttaki yeşil püskül Hz. Peygamberi ifade eder. Müyesser Bacı'nın ferace renginde siyah uzun hırkasının altında görünen beyaz renkli yakasız ve boydan ayak bileklerine kadar uzanan entarisine tennure adı verilir. Yakasız oluşu kefeni andırır ve dünyevi unsurlardan uzaklaşmak manasındadır. Yolun mürşitleri namaz erkânı süresince bunları giyerler, erkanın sonuna kadar giysi değiştirmezler, hizmetler görülürken yalınayak hizmette bulunurlar. Müyesser Bacı'nın belinde yünden yapılmış kuşağın üzerinde kamberiye asılıdır. Erkan sırasında Baba, Halifebaba ve Dede Baba'da bağlı bulunur. Kemerin aslı Pirimiz Hacı Bektaş Veli nuru olup, dervişlik kavline girmek Kemberbeste ve Palhenkbeste olmaktır. Farsça "Dizgin" anlamında kullanılan Palhenk dervişlerin gönüllerini Tanrı'ya bağlanmalarının sembolüdür (Noyan, 1987: 212). Müyesser Bacı kemeri kuşanmadaki muradın eline, diline, beline pak olan derviş-i dermendin Allah-Muhammed-Ali ve Hünkar Hacı Bektaş Veli efendilerimizin dergahında vakf-ı vücud edip, sadık ve safi hizmet eden hadim-i meydan mücerret selman-ı pak menzili, kemer ve palhengin küfrü belinde bağlı olan noktayı rızasız yere dökmek ve hak erenlerin hizmetinde daim olduğunu kemerin "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhîl, aliyyl azîm, şefî el velî" uçları bağlanırken ya sabır, çözüldüğünde ya settar, üstünde "Ya hay ya kayyum ya zül celal vel ikram", eteğinde "Lem yelid ve lem yüled". Burçlarında "Sübhanek inni küntü minezzalimin" yazılı ol ayet üzere daim hizmette olasin Hünkar Hacı Bektaş Veli efendimiz seyr-i sülûğunda dervişlik kavlinde ahdi peymanını sabit kalem eylesin gerçeğe Hû diyerek kuşanıldığını ifade eder. Kamberiye Bektaşî babalarının kuşaklarına taktıkları, Hz. Ali'nin hizmetkârı Kamberi ya da Hz. Ali'nin atının göğüs kösteğini simgeleyen sadakat ile hizmet, vefa ve bağlılığı ifade eden, Necef veya Hacıbektaş taşından yapılmış yumurta biçimli delikli taştır. Kuşatılırken batını anlamı anlatılarak tekbirlenir. Müyesser Bacı'nın arkasındaki duvarda asılı iki adet savaş baltası Teber bulunmaktadır. Orta Asya Alperen geleneğinden yeniçeri ocağına kadar intikal etmiş bu silah zamanla Bektaşiliğin dini ritüellerinde Seyit Ali Sultan ile Osmanlıların ilk günlerindeki seferlerin katılımının anısına bir sembol olarak kullanılmıştır (Birge, 1991: 271-274). Bektaşilikte dervişler kendilerine has birçok sembolü içeren takı ve eşyaların kullanıldığı kıyafetleri giymişlerdir. Başlarına taç, sırtlarına hırka, içlerine uçkurlu bir çeşit şalvar ve ayaklarına çarık giymişler boyunlarına on iki köşeli teslim taşı, bellerine ipin ucuna bağlanmış kamberiye ile meşinden yapılmış bir kuşak takarak gözlerine kaşık, bıçak, tütün kesesi, ağızlık ve kıymetli eşyalarını koymuşlardır. Cihazat-ı Bektaşîyan olarak adlandırılan Bektaşî tarikatına mahsus bu sembolleri içeren takı ve eşyalar günümüz kadın derviş geleneğinin en son temsilcisi "Taçlı Kadın Derviş" Müyesser Bacıya ait güncel bulgular olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmamızda her türlü belge ve bilgiyi bizimle paylaşan kızı Müveddet Önşan, torunu Ali Hınıslı ve Doğan Tanırcan Baba erenlere katkılarından dolayı şükranlarımızı sunarız.

5. SONUÇ

Türk tarihinde kadınlar gerek İslamiyet öncesi gerekse İslamiyet'in kabulünden günümüze kadar olan süreçte sosyal ve dini hayatın tüm alanlarında yüceltilerek saygınlığını korumuştur. Orta Asya'dan başlayarak farklı inanç ve kültürel akımların bir sentezi olan tasavvuf geleneği içerisinde şekillenen Bektaşiliğin özelinde de kadınlar kültürel kimlik ve inanç bağlamında tam bir kişilik kazanmıştır. Hünkarın "kadınları okutunuz" sözüne ithafen kadınlara verilen değer bir ifadesi olan kadın derviş geleneği "Taçlı Kadın Derviş" Müyesser Bacı örneğinde güncel bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kökeni kadim Türk topluluklarına kadar uzanan bu geleneğinin günümüz Bektaşî inanç ve ritüellerinde devam ettirildiği saha çalışmalarıyla tespit edilmiştir. Bu bağlamda ender rastlanan bir olgu olarak kadın derviş ritüellerinde yer alan taç takma ve giyim-kuşam kültürüne ilişkin alan tespitlerinden elde edilen güncel veri ve bulguların sonuçları şöyle özetlenebilir. Hacı Bektaş Hanbağı Dergâhı Postnişini Halife İlhami Baba (Mürşidi) tarafından bu geleneğin devamı olarak görülen erkan üzere Müyesser Bacı, "Taçlı Kadın Derviş" unvanıyla taltif edilerek kadına verilen değer bir kez daha yakın tarihte taçlandırılmıştır. Müyesser Bacı'nın ilk kez bu makalede sunduğu fotoğraflar, Cihazat-ı Bektaşîyan olarak adlandırılan Bektaşîliğe mahsus kadın dervişlerin giyim-kuşam sembollerinin somut olarak değerlendirilmesine olanak vermiştir. Müyesser Bacı'nın şiir, nevrüziye ve nefesleri Bektaşî erkanlarında dervişlerin gerek eğitimi gerekse maneviyatlarının güçlendirilmesine katkı sağlamak üzere samimiyetle icra edilmiştir. Müyesser Bacı örneğinde diğer bir bulguda nasip aldıktan sonra belli başlı şartlar üzerine mürşidinin verdiği ikrar sürecinde almış olduğu notlardaki kadın dervişlerin manevi dünyası kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Makalede gündeme getirilen bilgilerin Bektaşîliğe intisap ederek uzun yıllar bu yola hizmet etmiş bir kadın derviş tarafından aktarılmış olması da ayrı bir öneme sahiptir. Bu yönüyle ele alındığında kadın dervişlerin giyim-kuşam kültürünün günümüzde yaşatıldığı tespit edilerek araştırmalara kaynak teşkil etmesi bakımından önemli bir bilgi birikimi sağlayacağı düşünülmektedir. İlerleyen yaşına rağmen bizlere çok önemli katkılarda bulunan "Taçlı Kadın Derviş" Müyesser Bacıya sonsuz saygı ve şükranlarımızı sunarak yüce Allah'tan rahmet dileriz. Haktan Geliş 01.07.1921, Hakka Dönüş 21.08.2022. *Müyesser Bacı Nazikter Tekir'in yol mahlasıdır.

NEVRUZIYE

Müjdeler olsun canlar açtı şehla sümbüller,
Sultanı nevrüz geldi dile geldi bülbüller.
Bugün sultanı nevrüz kırkların bayramıdır,
Aşkla öter bülbüller şahım doğum günüdür.

Yeşillendi yeryüzü dağı, yokuşu, düzü,
Tarihi bir bayramdır sultanı nevrüz günü.
Bugün sultanı nevrüz Türklerin bayramıdır,
Aşkla öter bülbüller şahım doğum günüdür.

Ergenekon'dan çıktı bugün hür oldu insan,
Türkler bir ün kazandı böyle yazıldı destan.
Güneş koç burcunda gece gündüz müsavi,
Soğuklar sona erdi bahar geldi hoş geldi.

Beytullah'ta doğuş şah bizlere oldu penah,
Ali bizim şahımız soframızda padişah.
Gelin birlik olalım nevrüzü kutlayalım,
Sevelim sevelim bu bizim bayramımız.

Güvercin dal getirdi sevinçli müjde verdi,
Nuh gemisi kurtuldu canlılar yere indi.
Müyesser Bacı söyler canda şahım Ali'ye,
Hacı Bektaş Veli'ye bu canım kurban olsun.

* Müyesser Bacı tarafından yazılmış bir Nevruziye.

DEDE BABA BEDRİ NOYAN

Derviş Olmak İstersen
Erenler meydanına
Daim niyaz edersin
Erersin muradına

Buyurmuş hak erenler
Aldanmayın na merde
Baş veririm bir müjde
Allah uğratmaz derde

Böyledir erkan bizde
Erenler meclisinde
Delil ile mürşide
Rehbere saygı göster
İstersen hakikati

Nur dolu kainatı
On iki Muhammed Ali
Yolu Noyan'dan gider
Aşk yola Müyesser
Nasibi varsa girer

*Müyesser Bacı tarafından yazılmış Akrostiş 1961 Söke.

NEFES

Ebu zemzenden sular akar, Nur Hacı Bektaş Veli'nin.
Balım sultan gülbenk çeker, Nur Hacı Bektaş Veli'nin.
Ya Ali canım Ali, candan severiz seni.
On iki imamın başı sensin, Sultan Hacı Bektaş Veli.

Meydanında sema döner, müminler anda kanar.
Kırk budakta şem'a yanar, Nur Hacı Bektaş Velinin.
Çile hane beştaşlar, eşliğini bekler muhtaçlar.
Dirilir gelir kurban koçlar, Nur Hacı Bektaş Veli'nin.

Dede bağı Hanbağı, erenlerin otağı,
Yanar sönmez ocağı, Nur Hacı Bektaş Veli.
Yalvar Hüseyin'e yalvar, ya kabul olsun dilekler.
Gök yüzünde melekler, in secdeye niyaz eyle,
Ya Alim canım Alim.

*Müyesser Bacı tarafından yazılmış Nefes.

KAYNAKÇA

- Assmann, J. (2015). Kültürel Bellek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Aynî, M. A. (2017). Tasavvuf Tarihi, Büyüyenay, İstanbul.
- Bahadır, İ. (2002). “Alevi-Bektaşî inanç merkezlerindeki kadın dervişler”, Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi, 23-27 Eylül 2002, 238, Mersin.
- Baharlı, İ. (2021). “Safevi Dönemi Kızılbaş Türkmen Toplumunda Kadın (Bir Kızılbaş Kadın Örneği Taçlı Begüm)”, İstanbul Üniversitesi TDE Dergisi, 61(1):339-355.
- Birge, J. K. (1991). Bektaşîlik Tarihi, Ant Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, F. (1995). Türklerin Dini, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Eroğlu, E. (2016). “Sosyo-Ekonomik Açından Eski Türklerde Kadının Konumu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(44):447 .
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini Tarihi, Milli eğitim Basımevi, İstanbul.
- İzgi, Ö. (1975). “İslâmiyetten Önceki Türklerde Kadın”, Türk Kültürü Araştırmaları, XIV: 158.
- Köprülü, F. (1976). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Melikof, I. (2010). Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş, İstanbul.
- Noyan, B. (1987). Bektaşîlik Alevilik Nedir, Şahıs Yayını, Ankara.
- Savaş, R. (1997). “İslâm’a Göre Kadının Toplumdaki Yeri”, TDV Kadın kolları Konferans ve Panelleri, 25 Ocak 1997, TDV, 97-101, Ankara.
- Serdaroğlu, K. (1992). “Türk Ailesi ve Türk Toplumunda Kadının Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme”, Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu ve Yerel Yönetim İdaresi Bilim Dalı, İstanbul.
- Tanyu, H. (1968). Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Turan, Ş. (2019). Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Şekil 1 : Müyesser Bacı, Mürşidi Hanbağı Dergahı Postnişini Halife İlhami Baba (Teoman Güre) tarafından yola hizmetlerinden ötürü Taçlı Kadın Derviş unvanı ile taltif edilmiştir.

Şekil 2: Müyesser Bacı'nın Mürşidi Halife İlhami Baba tarafından yürütülen Dervişlik erkânı.

Şekil 3: Taçlı Kadın Derviş, Müyesser Bacı

Şekil 4: Müyesser Bacı, Kızı Müveddet Önşan,
Torunu Ali Hınıslı ile birlikte

Şekil 5: Taçlı Kadın Derviş Müyesser Bacı
Haktan Geliş 01.07.1921-Hakka Dönüş 21.08.2022